

“Tersites”, una faula de Puigblanch recreada per Hartzenbusch

F. XAVIER VALL I SOLAZ

En el *Suplemento al Diccionario crítico de los escritores catalanes* (1849), Joan Corominas va informar ja de la publicació per la *Revista de España, de Indias y del Extranjero* d'«una fábula en verso inédita» de Puigblanch, però, tot i trobar-se en aquesta publicació, no s'havia pogut localitzar.¹ Ha degut afavorir-ho que el poema s'aplegui en un recull de *Fábulas de varios autores, refundidas por don Juan Eugenio Hartzenbusch*, junt amb *El león y la raposa*, de Tirso de Molina, *El avaro y el jornalero*, d'Agustín Moreto, *El pastor y el barbero*, de Sebastián de Villaviciosa, *La abuela*, de Juan de Matos Fragoso, i *El león y la vaca*, de Pfeffel.² Aquestes versions es recullen dins el llibre *Fábulas puestas en verso castellano por D. Juan Eugenio Hartzenbusch* (publicat també el 1848) i figuren en successives edicions de la seva poesia.³

No tinc cap notícia de la relació personal o epistolar entre aquest escriptor castellà (Madrid, 1806-1880) i Antoni Puigblanch (Mataró, 1775-Londres, 1840). Es porten bastants anys i els distancien els exilis de l'escriptor català, tot i que aquest, abans de les Corts de Cadis i durant el Trienni Constitucional, va residir en terres castellanes i específicament a la ciutat de Hartzenbusch (on, com aquest escriptor posteriorment, va estudiar als *Reales Estudios de San Isidro*). En tot cas, ultra compar-

Aquest article ha estat elaborat dins el projecte de recerca *L'escriptor i la seva imatge: projecció social de la literatura a la Catalunya contemporània*, BFF2002-01041, finançat pel Ministerio de Ciencia y Tecnología i pel FEDER.

1. S.v., *Puig y Blanch* (D. Antonio), Burgos: Arnaiz, 1849 (edició facsimil, Barcelona-Sueca: Curial, 1973). Joan Abelló Juanpere, que va catalogar la producció de Puigblanch, lamentava encara que aquesta faula no hagués estat «mai localitzada» (pròleg a *La inquisición sin máscara*, Barcelona: Alta Fulla, 1988, p. XI, n. 9; veg. també «Inventari dels papers d'Antoni Puigblanch», tesina presentada a la UB el 1986, p. 145).

2. T. XII (1848), p. 199-208. Hartzenbusch descriu la revista, en què va participar també Aribau, en *Apuntes para un catálogo de periódicos madrileños desde el año 1661 al 1870*, Madrid: Biblioteca Nacional, 1993.

3. Madrid: Sociedad de Operarios, 1848, p. 80-82, faula XXXIV. Veg. E. HARTZENBUSCH, *Bibliografía de Hartzenbusch* (Excmo. Sr. D. Eugenio) formada por su hijo, Madrid: Sucesores de Rivadeneira, 1900.

tir l'interès per la faula (un gènere que, després de gaudir de notable esplendor en la literatura grecollatina, va mantenir una considerable vitalitat i que va ser revifat per la literatura classicista i neoclàssica),⁴ els unia el liberalisme i, més en concret, la crítica a la inquisició, institució que el mataroní havia censurat en *La inquisición sin máscara* (1811-1813) i el madrileny en el drama *Doña Mencía o La boda en la Inquisición* (1838).

A més, Hartzenbusch va tenir contactes amb diversos catalans, encara que això és secundari tractant-se d'una obra castellana i, per tant, no ho estudiaré a fons. Així, el 1844 va col·laborar amb Aribau en el llibre *Carta dirigida desde Madrid por los más distinguidos literatos y amigos al Excmo. Sr. General conde de Reus, de la que por rara casualidad se ha podido obtener una copia*.⁵ *Lo Gay Saber* va ponderar la seva sensibilitat envers la literatura catalana: «Las letras catalans estan d'enhorabona. L'erudit y eminent lletrat Hartze[n]busch, ha tramés al Consistori dels Jochs Florals una carta molt y molt honrosa per la nostra renaixensa literaria. Fentse càrrech de la qüestió que 'ns tè de puntas, ab alguns autors de Madrit que 'ns critican nostra afició á escriure en catalá, diu: “Conrear la llengua patria es una obligació de tot home ilustrat... Vostés fan bè y molt bè de rebujar los sermones dels qui tractan de allunyarlos de escriure en sa parla! Per ventura un bon poema catalá ó 'ls qu' han guanyat premi en los Jochs Florals, per exemple, deixan de ser glorias d'Espanya?” Agraphim de cor al célebre autor dels *Amantes de Teruel* eixa mostra d'imparcialitat y bon afecte; encar que no'ns estranya, pus en cors nobles y talents de primer ordre, cap baixa passió hi tè entrada ni menys estatge».⁶

Amb motiu de la mort, aquesta mateixa publicació el va tornar a elogiar hiperbòlicament: «Foram fins á cert punt mal agraphits si no fessem constar qu'havem llegit ab dolor la nova de la mort del mes capdalt dels escriptors moderns de Castella, En Joan Eugeni Hartze[n]busch. Per nosaltres era una figura simpática en extrem, no tan sols per sos meritis literaris, sino també per l'amor que duya a nostre renaixement, amor que havia manifestat en cartas dirigidas á alguns dels nostres mes distingits poetes. Quan á Madrit se'ns feya guerra á mort; quan allí se burlavan de la nostra afició á conrear un *dialecte*: quan se'ns volia fer creure que no existia en la península mes que una sola llengua, la castellana; ell espontáneament y ab la calma y tranquil·litat del home de seny escrivia á un dels nostres: *Vostés fan molt be en conrear la seva llengua de ilustre passat y molt mal obrarian si la deixessen morir en l'oblit*.

4. Puigblanch va copiar, començant per la part dedicada a l'apòleg, diversos fragments d'una traducció castellana del *Cours de belles lettres* (1765), de Charles Batteaux (ms. 2.921 de la Biblioteca de Catalunya; vegeu-ne la descripció de l'«Inventari dels papers d'A. Puigblanch», p. 65). Sobre el conreu de la faula en la literatura vuitcentista castellana, veg., entre altres estudis, S. GARCÍA CASTAÑEDA, «La fábula política española en el siglo XIX», *Actas del VIII Congreso de la Asociación Internacional de Hispanistas*, Madrid: Istmo, 1986, p. 567-575. El gènere prolifera també en la literatura catalana del segle XIX.

5. Citat per M. JORBA, *Manuel Milà i Fontanals en la seva època*, Barcelona: Curial, 1984, p. 55. En aquest llibre s'aporten també diverses informacions sobre la relació de Hartzenbusch amb Milà.

6. Any I, núm. II (15-3-1868), p. 16.

Pel nostre moviment literari sempre tenia paraulas entusiastas; quan lo visitava algun poeta català lo rebia sempre com un germà. Plorém donchs al il·lustre escriptor; mes ¡ay! plorem encara mes al primer y mes distingit poeta de Castella que en vida'ns ha fet justicia constantment y mogut sols pel amor á tot lo bell y á tot lo sant sens cap segona intenció y menys per cap lley d'interés com pertoca á un poeta de primera talla y á un cor de primera forsa».⁷

Hartzenbusch degué llegir la faula en versió manuscrita, ja que la va qualificar d'«Inédita». Possiblement va tenir accés als papers de Puigblanch dipositats a la Biblioteca Nacional de Madrid, entre els quals es troba la faula (ms. 3.702), atès que, segons indiquen diverses biografies, el 15 de gener de 1844 en va ser anomenat *oficial primero*.⁸ Si bé cal ser molt caut en l'atribució d'escrits –fins i tot quan, com en el cas de la faula, són autògrafs–, corrobora l'autoria dels versos no tan sols la multiplicitat de versions (algunes a més amb correccions que fan pensar que es tracta d'esborranys) i l'estil, sinó també la citació per Puigblanch, en el «Prologo con morrion, que los latinos llamaban Galeoto» als *Opúsculos gramático-satíricos*, d'alguns poemes castellans d'aquest manuscrit (amb variants) com a integrants de la seva *Historia de los tiempos que acaban de pasar, en sátiras*.⁹

Puigblanch hi qualifica aquest llibre, del qual sembla formar part també la faula, d'«entretenimientos literarios mas o menos formales» amb què «mataba» «el tiempo catorce o quince años» abans. Si restem aquest interval a la data del pròleg, acabat el 24 de maig de 1832, ens remuntarem al 1818 (altres documents del lligall corresponen igualment a aquest any, si bé altres són posteriors) o al 1817. Com remarca també l'autor, l'obra va ser escrita, doncs, durant el primer exili a Londres. Segons confessa, però, va restar inacabada, «como tantas se ven en España» –i, específicament, en el seu cas.

Es tractava d'una «sátira en risa de los en varias lenguas afamados satíricos» (la faula estrañà, en concret, el dialecte andalusí, que Puigblanch va tenir ocasió d'escoltar, particularment, quan va residir a Andalusia durant les Corts de Cadis). Escrita «parte en verso i parte en prosa», «debía constar de varias piezas, siendo la gonfalonera un *Pasavolante en verso asonante*» (rima també de la faula i d'altres passatges) i la rematava, «con fleco de bellotas i madroños», «una *Francachela de los Serviles*

7. II època, any III, núm. XVII (1-9-1880), p. 196.

8. No s'ha pogut precisar, però, la data d'entrada del fons a la Biblioteca (segons m'ha confirmat el *Servicio de Manuscritos, Incunables y Raros* d'aquesta entitat, no figuren dades rellevants als seus arxius). En una carta del 14 de febrer de 1846 al mataroní Josep Rius, Vicenç Torras, marmessor de Puigblanch, manifestava estar disposat a facilitar-li «dos pocos manuscritos que el difunto amigo dejó» (E. JARDÍ, *Antoni Puigblanch. Els precedents de la Renaixença*, Barcelona: Aedos, 1960, p. 301; per a més detalls, veg. «Inventari dels papers d'A. Puigblanch», p. 127-140).

9. *Opusculos gramático-satíricos*, edició facsímil, Barcelona: Curial, 1976, vol. I, p. II-IX i vol. II, p. 491. Cal advertir, però, que els versos castellans de la p. III corresponen a l'*Estoria del Sennor Sant Millán* (estrofa 461), de Gonzalo de Berceo. Mentre Enric Jardí (*Antoni Puigblanch...*) i Jordi Rubió i Balaguer (*Història de la literatura catalana*, Barcelona: Abadia de Montserrat, 1986, III, p. 317) no dubten a atribuir alguns poemes a Puigblanch en la biografia citada, J. Abelló extrema el zel arribant a considerar que «la poesia castellana» d'aquest escriptor és «per ara desconeguda» (pròleg, p. XI; veg. a més «Inventari dels papers d'A. Puigblanch», p. 17-26).

en Sevilla por la caída de la Constitucion en 1814», «cuyos papeles principales eran canónigos i frailes».

Més en concret, el poema que ens ocupa es relaciona amb l'apartat «Tersítes Redivivo, en dos fabulas y una glosa. En contra un Semiliterato presumido que llevó un buen desengaño», numerat com a «Satira IV» (f. 101 r.-105 r. del ms. esmentat), de les set de què havia de constar l'obra (segons s'explica en el «Prologo con morrion»). Aquesta secció porta un epígraf d'Arquíloc (citat a través del segon llibre d'*Ad Autolycum*, de Teòfil d'Antioquia) i un d'Horaci (*Saturæ*, I, IV, v. 81-85, amb alguna supressió).

Les faules copiades en aquest apartat (de les quals es troben altres esborranys en el mateix lligall) es titulen «Un Caballo de montar y el Asno de un viñador» i «La Llama de un candil y una Ascuas». En la primera, en contrast amb la humilitat d'un cavall amb «larga experiencia» perquè ha viatjat arreu del món amb el seu senyor, un ase «Quiere hablar de todo / como profesor, / No obstante que nunca / Del lugar salió». La moralitat avisa:

Hay sabios á quienes
Su esfera estrechó
De ideas y ciencia
Des la edad menor,
Falta de talento,
O bien de aficion.
Y abultarla quieren
En la edad mayor;
Pero que la abulten
O la abulten no,
De ella será siempre
Un mismo el grandor
Y ellos siempre han sido
Lo mismo que son.

La segona faula conclou similarment:

Entre los ingenios
Es vario el tenor,
Como es varia en rostros
la tez y faccion.
Unos son ligeros
Qual de Llama ardor,
Y qual ella endebles,
Otros lentos son.

El fragment sobre Tersites que editaré en l'apèndix deu formar part de la «glosa» anunciada en el títol. Tot i que no s'ha aplegat en aquest apartat, alguns esborranys s'intercalen entre els de la falla.

Puigblanch cita la *Historia de los tiempos que acaban de pasar* com a exemple de la seva antiga dedicació a la sàtira:

«¿A mí con sátiras que me desayuno con ellas, i que ceno de ellas? Cabalmente lo primero con que me estrené escritor, siendo muchacho, fueron dos poesías burlescas». Encara que confessa que no considera aquesta propensió «el talento mas envidiable», postil·la que «no es el mas comun, siéndolo tanto el de egoista apático i el de adulator».

En els *Opúsculos* reivindica també el seu interès per la poesia, en contra de les acusacions per Joaquim Llorenç Villanueva, en *Don Termópilo*, de no poder veure «ni pintados» «los copleros». ¹⁰ Irònicament, concedeix: «I a fe mia que tiene razon [...] en algo había de acertar habiendo errado en tanto». Però tot seguit copia, «por fin de fies-ta», un «Romance-cancion, su titulo El doctor don Meliloto Melcocha», fingidament dictat pel seu «lazarillo», en què es caricatura despietadament Villanueva. ¹¹ Perquè aquest «se guarde mas i mas» de dir que no li agrada la poesia, encara citarà una falla de Samaniego, «El Raposo i el Lobo» (llibre VIII –Puigblanch la situa al IV–, núm. 15), suggerint diverses correccions estilístiques, i ponderarà que, «si para algo en materia de letras he sentido siempre una disposicion natural en mí, ha sido para poeta, no castellano, pero sí latino, en cual idioma en mi primera juventud versificaba con extraordinaria facilidad». Ho il·lustra amb un parell d'anècdotes: «a los principios» de la «carrera de Universidad», en unes oposicions a una «cátedra de Retórica i Poética de un colegio episcopal» a Catalunya, va compondre quinze estrofes d'una oda en versos sàfics, mentre el més hàbil del seus contrincants només aconseguí d'escriure'n set, i, prova de la capacitat de fer versos fins i tot dormint, va concebre un hexàmetre relacionant, «como en sueños», la fuga recent de Napoleó d'Elba (el 1815) i dos versos de les epístoles d'Horaci que llegia abans de quedar-se «traspuesto». ¹²

En els *Opúsculos*, però, Puigblanch canalitza la seva mordacitat bàsicament a través de la prosa. Pla arriba a afirmar que «del fárrago de su obra se podría entre-sacar una antología de observaciones y de pensamientos que serían, a mi modesto entender, tan importantes como los artículos de Mariano José de Larra». ¹³ Salvant

10. Vol. II, p. 420. Encara que Puigblanch no recorda la referència exacta del passatge, la citació és fidel (veg. *Don Termópilo, ó defensa del prospecto del Doctor Puigblanch*, Londres: Carlos Wood e Hijo, 1829, p. 94).

11. Vol. II, p. 421-426. Es troben també fragments d'aquest poema al manuscrit de la Biblioteca Nacional de Madrid esmentat.

12. *Ibid.*, p. 480-482. J. Abelló (pròleg, p. XI) recull, d'un treball inèdit de J. M. Miquel i Vergés, un comentari sobre la poesia castellana de Puigblanch per Andrés Bello: aquest el posa com a exemple del fet que «los versificadores catalanes no escrupulizan juntar en una sílaba vocales separadas por una débil inacentuada», encara que, com no té «a la mano» els seus poemes, ho il·lustra només amb l'*Arte poética* de Masdeu (*Obras completas*, VI, *Estudios filológicos I*, Caracas: Ministerio de Educación, 1955, p. 108).

13. J. PLA, «Por qué Puigblanch fue a Cádiz», *Destino*, núm. 1.302, 21-7-1962, p. 15. Recollit dins *Obra completa. Volum A. Per acabar*, Barcelona: Destino, 1992, p. 292-298. Al ms. citat de la Biblioteca Nacional de Madrid (f. 132 r.), es troba una «décima improvisada despues del epitafio» de Zorrilla a Larra.

les distàncies, en els *Opúsculos*, Puigblanch, independentment del valor que es pugui concedir a les seves especulacions, a vegades estrambòtiques,¹⁴ aborda molts diversos aspectes amb agudesia, sovint sarcàsticament. Amb tot, i encara que és comprensible, dol que malguanyi part dels últims anys en estèrils polèmiques, que Joan Fuster ha caricaturat com a «canibalisme intel·lectual»,¹⁵ i que caigui en la presumpció, encara que en part sigui per autoreivindicar-se. Per exemple, resulta patètic que un català discuteixi amb un valencià, Joaquim Llorenç Villanueva, secundat pel també valencià Vicent Salvà, entre moltes altres coses (com el grau de liberalisme), sobre qui escriu millor en castellà —acusant-se mútuament de cometre catalanismes—, tot i reconèixer, però, que «Lo mas a que puede aspirar un escritor que se precia de purista, es a que un escrito suyo tenga menos faltas que tendría si fuera de otro».¹⁶

Pot sorprendre que un home tan crític com Puigblanch —a vegades defensant tosudament criteris equivocats— satiritzi, a través del correlat clàssic del desllenguat Tersites, els maldients. Deixant de banda la tendència comuna a no adonar-se dels defectes propis,¹⁷ Puigblanch remarca que cal distingir el libel de la sàtira personal, «justa y meritoria cuando es contra vicios que perjudican directamente a la comunidad», i «justísima cuando es en vindicacion propia y ajena».¹⁸ Ho proclama ja l'epígraf dels *Opúsculos*, extret de la faula XXX d'Iriarte, un autor pel qual Puigblanch manifesta una gran admiració literària i moral al llarg del llibre:

Bien hace quien su crítica modera;
 Pero usarla conviene mas severa
 Contra censura injusta i ofensiva,
 Cuando no hablar con sincero denuedo
 Poca razon arguye, o mucho miedo.¹⁹

No és d'estranyar que la sàtira de la difamació, relacionada a vegades amb altres vicis com la pedanteria o la neciesa, proliferi en la literatura. També en concret el

14. Sobre les teories lingüístiques de Puigblanch, veg., particularment, M.J. MARTÍNEZ ALCALDE i M. LLITERAS, «Las observaciones filológicas y las críticas gramaticales en los *Opúsculos* de Antonio Puigblanch», *Actas del I Congreso Internacional de la Sociedad Española de Historiografía Lingüística*, Arco Libros, 1999, p. 455-478.

15. «Llegint Puigblanch», *Examen de consciència*, Barcelona: Edicions 62, 1968, p. 30. Encara que a vegades convé replicar, no li faltava certa raó a Joan Boscà quan hi renunciava argumentant: «Assí que estos hombres y todos los de su arte, licencia temán de dezir lo que mandaren, que yo no pretiendo tanta amistad con ellos que, si hablaran mal, me ponga en trabajo de hablar bien para atajallos» (*Obras*, edició de Carlos Clavería, Barcelona: PPU, 1991, p. 230).

16. *Opúsculos*, vol. I, p. 65. Veg. també vol. I, p. XIX-XX, i vol. II, p. 217.

17. Joaquim Llorenç Villanueva —que, de tota manera, ja té prou feina— retreu a Puigblanch: «¿Cuán á deshora ha caído en la tentacion de vestirse el ropage de los sátiros para dar vegigazos á la laboriosidad de sus prójimos?» (*Don Termopilo*, p. 97).

18. *Opúsculos*, vol. I, p. LVI-LXVI. Veg. també vol. II, p. 397-398.

19. Encapçala els dos volums dels *Opúsculos* a més una citació d'Horaci (que correspon als darrers versos de l'epode VI), en què es manifesta la voluntat de ser «in malos asperrimus». Puigblanch comenta aquests epígrafs en el pròleg al vol. I, p. CXLIII-CXLVII.

motiu de Tersites ha gaudit d'una certa fortuna literària: ultra els clàssics grecolatins, la il·lustren obres com el *Troilus and Cressida*, de Shakespeare, i *Tersites* (1907), de Stefan Zweig. Puigblanch sembla partir, però, directament de la *Iliada* (II, 211-277), al·ludint Homer amb l'expressió el «Cantor griego»: Ulisses pega el deforme Tersites –la prosopografia reflecteix l'etopeia–, que, plorós i humiliat, esdevé la riota de tothom.²⁰ Així i tot, no especifica algun detall (com que Ulisses va utilitzar el ceptre com a vara o que les crítiques de Tersites arremetien contra la cobdícia d'Agamèmnon). Puigblanch, de formació clàssica, es complagué en el correlat mitològic grecolatí, encara que aquest personatge bufonesc denigrat per l'èpica homèrica mereix ser reivindicat, atès que, com ha ja remarcat Simone Weil, les seves crítiques són «perfectament raonables».²¹

Que el poema sigui escrit en castellà no respon tan sols al fet que Puigblanch va residir molt de temps lluny de la seva terra, sinó també a la seva ideologia lingüística,²² encara que escrivís en català, si més no, les estrofes relacionades amb el poema èpic sobre les Comunitats de Castella (algunes s'apleguen també en el ms. 3.702), que s'ha conjecturat –en contra d'altres opinions– que podrien ser del primer exili i, més en concret de 1818, és a dir, coetànies de la *Historia de los tiempos que acaban de pasar, en sátiras*.²³

Independentment del valor intrínsec que es vulgui concedir als versos sobre Tersites –en tot cas, cal no oblidar que, molt probablement, no es tracti sinó d'un fragment–, il·lustra l'oblidat conreu de la poesia en castellà per l'autor, encara que, en la mesura que permeten judicar les mostres citades, en resulten més estimables la poesia catalana i la prosa castellana. Té interès també el tema, perquè planteja la dialèctica entre l'esperit crític i el respecte als altres i per la recurrència de la polèmica en l'obra de l'autor. A més, el fet que hagi recreat la falla Hartzenbusch, un escriptor prou cèlebre, amplia el radi d'incidència de Puigblanch. Esperem que es

20. En els *Opúsculos*, Puigblanch es va recordar de Tersites encara en replicar la caricatura que li havia fet Villanueva: «No dudo yo que como en su mano estuviera, sería mas feo que el Tersites de Homero» (vol. II, p. 324). Sobre la versió homèrica del personatge, veg. J.B. TORRES GUERRA, «Tersites en la asamblea (*Iliada*, 2, 211-77)», *Qvid ultra faciam?*, Madrid: Universidad Autónoma de Madrid, 1994, p. 199-205, i la bibliografia que s'hi cita.

21. «La *Iliada* o el poema de la força», *Escrits sobre la guerra* (traducció d'Anna Berenguer i Isabel Ortega), Alzira: Bromera, 1997, p. 87.

22. Veg. J.M. MIQUEL I VERGÉS, *La filologia catalana en el període de la Decadència* (pr. Mila Segarra), Barcelona: Crítica, 1989; M. JORBA I JORBA, «Actituds davant de la llengua en relació amb la Renaixença», *Actes del Sisè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona: Abadia de Montserrat, 1983, p. 127-151, i «Llengua i literatura. 1800-1833», *Història de la literatura catalana*, VII, Barcelona: Aixelà, 1986, p. 41-75; R. GRAU i M. LÓPEZ, «Antoni Puigblanch: una visió fatalista liberal del projecte nacional espanyol», *El pensament polític català*, Barcelona: Edicions. 62, 1988, p. 41-55; J. ABELLÓ JUANPERE, «Actitud d'Antoni Puigblanch enfront de la llengua catalana entre 1811 i 1832», *II Congrés Llengua Catalana*, vol. VIII, València: Institut de Filologia Valenciana, 1989, p. 215-225; J. MORAN I OCERINJAUREGUI, «Consideracions sobre els liberals espanyols i la llengua catalana», *ibid.*, p. 659-669, i recollit a *Treballs de lingüística històrica catalana*, Barcelona: Abadia de Montserrat, 1994, p. 169-185; P. ANGUERA, *Els precedents del catalanisme. Catalanitat i antientralisme: 1808-1868*, Barcelona: Empúries, 2000; R. ARNABAT MATA, *La revolució de 1820 i el Trienni Liberal a Catalunya*, Vic: Eumo, 2001; J.-L. MARFANY, *La llengua maltractada. El castellà i el català a Catalunya del segle XIX al segle XIX*, Barcelona: Empúries, 2001.

23. J. RUBIÓ, *Història de la literatura catalana*, III, p. 314-326, i J. ABELLÓ, «Inventari dels papers d'A. Puigblanch», p. 26 i 37-38, i pròleg, p. IX.

trobin més escrits i dades que ens ajudin a conèixer millor la vida, l'obra i la recepció d'un escriptor a qui escau força el cèlebre autoepitafi d'Swift:

Hic depositum est Corpus
[...]
Ubi sæva Indignatio
Ulterius
Cor lacerare nequit.
Abi Viator
Et imitare, si poteris,
Strenuum pro virili
Libertatis Vindicatorem.

APÈNDIX

Original de Puigblanch

Al ms. 3.702 de la Biblioteca Nacional de Madrid es troben diverses versions de la faula. Prenc com a base la que presenta menys correccions (f. 76), numerant els versos, regularitzant-ne l'ortografia (*b/v*, *g/j*, *q/c*, i la separació de mots), la puntuació i la tipografia, i anoto les variants de l'altra versió completa (f. 77-78 r). Als f. 85-86, es troben també esbossos d'aquest poema (cal notar que el v. 54 de la recreació de Hartzenbusch coincideix amb la variant del v. 52 que figura al f. 85 r.). El parell de versos finals, marcats ja per Puigblanch, se citen seguits de la indicació «Glosa / de los dos ultimos versos / de la precedente letrilla» al f. 85 v. i apareixen en altres fragments del manuscrit. Podria ser, doncs, que aquests passatges formessin part també de la «glosa», ja que d'altra banda la versió més acabada dels versos sobre Tersites es troba copiada en el mateix full que un d'aquests fragments.

Entre los guerreros
que gloria llevó
al sitio de Troya
con Agamemnón,
5 do viose reunida
de Grecia la flor,
un cierto Tersites
también se coló.
Era su cabeza
10 como de melón,
según nos la pinta
el griego cantor,
su indigesta cara,
cual de purgas dos,
15 medio corcovado
y vuelto el garrón.
Creyendo sus faltas
ocultar mejor
con que a las ajenas
20 llame la atención,
a diestro y siniestro
pica su furor,
sin que uno se libre
de cuantos topó. | 25 Si alguien, sobre todo,
pugna su opinión,
a éste, arremetiendo
con lívido humor,
tan sin miedo alguno
30 clava el aguijón,
que más que de avispas
era el escozor.
Así pues, sufrirse
tan sólo por Dios
35 las gracias podían
de la tal visión
y para más sufrirlas
ya no había valor.
Un día tomando
40 tono regañón
en una asamblea
que se congregó
que le den quería
de todo razón
45 (¿Por qué se hace aquesto?
¿Por qué aquello no?);
en una palabra,
meterse a mandón. |
|---|---|

El soldado Ulises
 50 que tal cosa oyó,
 teniéndole ganas
 de muy anterior,
 vuélvese al villano
 y alzando el bastón
 55 le mide la espalda
 muy a su sabor.
 El mostrenco entonces,
 mudando de son,

pregunta lloroso:
 60 "¿Qué *je jecho* yo?"
 Pero la asamblea
 contra el hablador
 con gran risotada
 dio su aprobación.
 65 Así que el soldado,
 con *va* que crujió,
le dijo en su lengua:
 lo que comprendió.

NOTES

13. su indigesta cara] del talle lo largo

14. cual de purgas] no de varas. *El primer mot d'aquesta versió és escrit sobre l'adverbi "como", corregint-lo, i el segon damunt de la línia.*

21. siniestro] a siniestro. *La preposició converteix el vers en hipermètric, si no s'aplica la llicència que hem vist que Bello retreia a Puigblanch.*

26. pugna] *En l'altra versió el mot es troba escrit sobre una paraula que podria ser "contraria".*

33. pues] que

66. *Es fa estrany el segon mot, "va", sense marcar tipogràficament a l'original, però la llicència resulta prou clara i les lectures alternatives m'encaixen encara menys en el context. L'única explicació que se m'acut és que es vol imitar el llenguatge andalus apocopant "vara", potser també jugant amb l'equívoc amb la interjecció. Encara que el mot "vara" s'abreugi amb "va" seguit d'un traç (segons es recull en algun repertori d'abreviacions), falta aquest element i el vers resultaria hipermètric.*

67. *Cal advertir que he deduït que una grafia d'interpretació incerta en les dues versions podria ser una abreviació de "que", partícula abreujada més clarament al vers anterior en la primera.*

Versió de Hartzenbusch

Reproduexo el text de Ricardo Navas Ruiz, *Fábulas*, Madrid: Espasa-Calpe, 1973 (Clásicos Castellanos, 179), p. 51-52, faula XXXIV. Navas Ruiz parteix de l'edició definitiva de les faules (1888), confrontant-la, pel que fa al llibre I, amb la segona de 1848, però, en el cas d'aquest poema, no es produeixen modificacions. Numero els versos i anoto les variants de la versió de la *Revista de España, de Indias y del Extranjero* citada, que no he trobat esmentada en la bibliografia sobre l'autor que he consultat.

TERSITES

De D. Antonio Puigblanch

De tantos guerreros
que Grecia envió
al sitio de Troya
con Agamenón,
5 uno fue Tersites,
mordaz hablador,
y el ente más raro
que nunca se vio.
Con una joroba
10 de marca mayor,
los ojos torcidos,
a un lado los dos,
mal pelo, y cabeza
de guardacantón,
15 juntaba el ser cojo
el ángel de Dios.
La pinta era mala,
la lengua peor:
completo era el hombre
20 un coco bufón.
Creyendo sus faltas
ocultar mejor
con que a las ajenas
llame la atención,
25 a diestro y siniestro
pica su furor,
sin que deje quieta
persona de pro.

Si alguien, sobre todo,
30 no es de su opinión,
a éste arremetiendo
con bilioso humor,
tan desaforado
clava el aguijón,
35 que más que una avispa
levanta escozor.
Ninguno entre tanto
me le escarmentó,
y fue, por supuesto,
40 mas vano y atroz.
Un día, tomando
tono regañón
en una asamblea
que se congregó,
45 quiso que le diesen
de todo razón.
¿Por qué ha de ser esto?
¿Por qué aquello no?
En una palabra,
50 meterse a mandón.
El príncipe Ulises,
que tal cosa oyó,
teniéndole ganas
de tiempo anterior,
55 al bicho se vuelve
y, alzando el bastón,

le mide la espalda
muy a su sabor.
El títere entonces,
60 mudando de son,
se queja a los griegos,
pidiendo favor.
—Yo, exclama, ¿qué hice?
—¿Qué hiciste, bribón?
65 Ulises le grita
con hórrida voz:
Hiciste, siguiendo
tu mala intención,
ofensas a muchos,
70 y véngolas yo.

NOTES

Subtítol (després de la indicació d'autor) INÉDITA
68 mala] vil